

הרב פינחס אברהם מייערס

אבד"ק האג והגליל יצ"ו
מח"ס שו"ת דברי פינחס

האם מלמד תשב"ר רשאי להכות את תלמידיו וליתן מכה קלה במקל ורצועה

מ"ט ע"ב משמת רבי בטלה ענוה ויראת חטא, והיאך יאמר מי שהיתה בו ענוה יותר מכולם נהוג נשיאותך ברמים וזרוק מרה בתלמידים. אלא על כרחך שאי אפשר לומר שהם דברים סותרים, אלא הן שתי תכונות ומדות הכרחיות הבאות כאחת ומשלמות זו את זו כמו שכתב המאירי ושאר מפרשים שהמורה צריך שתהי' אימתו מוטלת ולא יקל בכבוד עצמו אף שהוא עניו ושפל רוח. וכן כתב הרמב"ם בפיה"מ לאבות פ"ה מי"ט שלא יתקיים מן החכמה אלא מה שנלמד בעמל ויגיעה ויראה מן המלמד אבל לימוד השעשוע והנחת לא יתקיים ולא יקבל בו תועלת, וזש"א (קהלת ב' ט') אף חכמתי עמדה לי, חכמה שלמדתי באף עמדה לי, לפיכך יטיל המלמד מורא על תלמידיו. וכן בחדושי חת"ס כתובות ק"ג ע"ב אף שהי' רבינו הקדוש בתכלית הענוה ואומר בלבו שהוא פחות מכל העומדים לפניו ואינו ראוי להשתרר אלא ה' אמר לו עלה ומה לעשות, לעומת זה הי' מתגאה לדעתו לזרוק מרה ולנהוג נשיאותו ברמה שלא מרצונו. וכן כתב בחת"ס שבת ק"מ ע"ב לפרש זרוק מרה בתלמידים שאי אפשר להצליח בלימוד תלמידים אם אינו נוהג ברמה, וזוהי כוונת חז"ל כל תלמיד היושב לפני רבו ואין שפתותיו נוטפות מר תכונה. אם כן רואים מכאן שהלימוד באימה ומוסר אינו סותר למטרת עיקר החינוך ללמד מתוך קירוב ונחת, אלא הכל צריך להיות במדה ובמשורה, כדברי חז"ל במדרש ויק"ר ל"ה ה' הסייף והספר ניתנו מכורכים מן השמים, ללמדך שצריך להיות מדות אהבה ויראה ביחד, ימין מקרבת ושמאל דוחה.

שאלה, האם על פי דין מותר למלמד תשב"ר להכות בקלות ובכנות את תלמידיו הקטנים בכדי להדריכם ללימוד והנהגה שלא ברשות ההורים, ושאלתו נשאלת מחמת שיש במקומו מלמד שאינו מרפה מליתן מכות לתלמידיו שאינם מקשיבים לו, והוא מסתפק אם זה בא מחמת חוסר כח המעצור ואי יכולתו לדבר ולהשפיע כראוי על התלמידים או שזוהי שיטה בדרכי החינוך כמו שהיו נוהגים בעבר שהיו מכים את התלמידים, והוא שאמר שלמה המלך במשלי י"ג כ"ד חושך שבטו שונא בנו ואהבו שחרו מוסר. ובאמת זוהי שאלה פשוטה לעינים אך קשה למאזנים כי למרות שהוא דבר המובן מאליו שאין להכות תלמידים, אבל ממדרשי חז"ל והלכה פסוקה ברמב"ם ושו"ע משמע להיפך שצריך קצת ליסרם כאשר ייסר איש את בנו ולהכותם רכות שלא יצאו לתרבות רעה, ולכן צריך לבאר בזה הדרך הטוב והישר.

כוונת דברי רבי זרוק מרה בתלמידים

(א) מצינו בש"ס כתובות ק"ג ע"ב כשחלה רבי נכנס רבן גמליאל אצלו ומסר לו סדרי נשיאות אמר לו בני נהוג נשיאותך ברמים פירש"י שתהא יושב בין הגדולים, זרוק מרה בתלמידים פירש"י שתהא אימתך עליהם. איני והא כתיב (תהלים ט"ו ד') ואת יראי ה' יכבד, ואמר מר זה יהושפט מלך יהודה כשהי' רואה תלמיד חכם הי' עומד מכסאו ומחבקו ומנשקו וקורא לו רבי רבי מרי מרי, לא קשיא הא בצנעא פירש"י מכבד כל אחד ואחד, הא בפרהסיא פירש"י מטיל עליהם אימה להודיע נשיאותו. ולכאורה קשה שהרי אמרו התם אותו היום שמת רבי בטלה קדושה, ובסוטה

נשאל במלמד שכעס על תלמידו והכה אותו בשביל לימודו עד שחבל בו אם חייב, והשיב שהוא פטור מכל כדאיתא בש"ס התם האב המכה את בנו והרב הרודה את תלמידו וכו' והטעם שפטור מפני שעשה מצוה ואין מקום לבעל דין לחלוק ולומר שפטור מגלות מגזירת הכתוב אבל חייב בד' דברים. ואין לומר שאם פטור מעונש מיתה וגלות כל שכן מד' דברים שהרי מצינו בכמה דוכתא בש"ס ב"ק כ"ו ע"ב ול"ב ע"ב אע"פ שפטור מגלות חייב בד' דברים. אך כיון שהטעם שם שפטורים משום שעשו מצוה כש"ס מכות ח' ע"ב אם כן מאותו טעם יש לפטור מכולם מפני שעסקו במצוה כמו שאמרו לגבי רץ בערב שבת בין השמשות שפטור כיון שרץ ברשות של מצוה כל שכן הכא. והני תלתא מדמה הש"ס להדדי ובשליח בית דין שפטור אפילו הזיקו כמ"ש הב"י חו"מ סוס"י ח' בלי חולק, ובקול הרמז מכות פ"ב מ"ג תמה על השגת הראב"ד שלא שמענו מעולם אלא שליח בית דין שמלקה יותר ממה שאמדוהו בית דין ומת תחת ידו, שלכאורה דבריו תמוהים שמצינו במכות כ"ב ע"ב הוסיף לו רצועה אחת ומת ה"ז גולה פירוש שהכה אחת יותר כמבואר בב"ק ל"ב ע"ב, ותירץ לחלק שמדובר שם שטעה במנין שאל"כ הוא מזיד ואינו גולה, וזוהי כוונת הראב"ד שאמדוהו בית דין והוסיף רצועה שסבר שלא ימות בהכאה אחת. ובשבו"י פלפל בדבריו מדברי הש"ס ורמב"ם שעיקר טעם שפטור משום עסק מצוה כמו אב המכה את בנו והרב הרודה את תלמידו, ולק"מ כי הרמב"ם שם פ"י ה"י"ב כתב אם הוסיף רצועה אחת על האומד ומת ה"ז גולה ולא כתב שטעה, ויש לפרש היכא שטעה הדיין וסבר שליח שמצוה להכותו פטור מהכל כמו האב והרב. מזה לומדים שהרב הרודה את תלמידו בשביל לימודו פטור מכולם כמ"ש בתה"ד סי' רי"ח לאו דוקא בנו ותלמידו אלא אפילו לכל אדם שכפוף תחת ידו ראוי להכותו ולהפרישו מעבירה. ואף שכתב בתשו' הרנא"ח ח"א סי' קי"א ששליח בית דין שהכה בכעס וחימה

האב מכה את בנו והרב את תלמידו

(ב) ושנינו במכות ח' ע"ב איתיבי רבינא לרבא יצא האב המכה את בנו והרב הרודה את תלמידו ושליח בית דין לימא כיון דאילו גמיר לאו מצוה השתא נמי לאו מצוה, התם אע"ג דגמיר מצוה דכתיב יסר בנך ויניחך ויתן מעדנים לנפשך, פירש"י האב המכה את בנו להטותו לדרך אחרת. וכן כתב הרמב"ם פ"ה מהל' רוצח ה"ו הרב המכה את תלמידו או שליח בית דין שהכה בעל דין שנמנע מלכוא לדין והמיתו בשגגה פטורים מגלות ששגגו והרגו בשעת עשיית המצוה. והראב"ד השיג שלא שמענו זאת מעולם וזלת שליח בית דין שמלקה יותר ממה שאמדוהו בית דין ומת תחת ידו כמו שמצינו במו"ק ט"ז ע"א לענין הרדפה. וברמב"ם פ"ב מהל' תלמוד תורה ה"ב וטור יו"ד סי' רמ"ה פסקו המלמד מכה אותם להטיל עליהם אימה ולא יכה מכת אויב מוסר אכזרי לפיכך לא יכה אותם בשוטים ומקלות אלא ברצועה קטנה. ויסודם בש"ס ב"ב כ"א ע"א כי מחית לינוקא לא תימחי אלא בערקתא דמסנא, פירש"י ברצועות של מנעלים כלומר מכה קלה שלא יוזק. ואף שמבואר בתוספתא ב"ק פ"ט ה"ג שכולם שהיכו והזיקו הרי אלו פטורים מ"מ אם חבלו יותר מראוי להם הם חייבים כגון שאינו מכהו בשעת לימוד או שהי' מלמדו אומנות אחרת שאינו צריך לה, וכן כתב הרמב"ן במלחמות ב"ק פ"ז ע"ב. ובחזון יחזקאל על התוספתא שם דקדק מלשונו שאם הכה על מנת להזיק אף שכוונתו ליסר התלמיד חייב. ובפת"ש חו"מ סי' תכ"ד סק"ד השיג על שו"ת קרית חנה סי' כ"ב שכתב שדין האב מכה את בנו והרב את תלמידו שפטורים אינו אלא מגלות ולא מארבעה דברים שחייבים, היינו מלבד נזק הם צער ריפוי שבת ובושת, אע"פ שעשו לשם מצוה, והוא דלא כדברי התוספתא ב"ק פ"ט ה"ג שפטורים עש"ה.

כאם הכה תלמידו וחבל בו אם חייב

(ג) ובשו"ת שבות יעקב ח"ג סי' ק"מ

יצחק את עשו, לפיכך יצא לתרבות רעה על אשר לא רידהו.

פירוש נשים רחמניות בשלו ילדיהן

(ה) וכן מבואר במדרש תנאים לדברים כ"ה ג' חביבות המכות שהן מאהיבות את האדם לאביו שבשמים שנאמר (זכרי י"ג ו') ויאמר אליו מה המכות האלה בין יריך ואמר אשר הוכיתי בית מאהבי, המכות הללו גרמו לי לאהוב את אבי שבשמים, וכה"א (משלי כ"ט י"ז) יסר בנך ויניחך ויתן מעדנים לנפשך, וכן (שם י"ט י"ח) יסר בנך כי יש תקוה, וכן (שם כ"ב ו') חנוך לנער על פי דרכו, וכן (שם י"ג כ"ד) חושך שבטו שונא בנו ואהבו שחרו מוסר, וכן (שם כ"ג י"ג) אל תמנע מנער מוסר כי תכנו בשבט לא ימות, וכן (שם כ"ג י"ד) אתה בשבט תכנו ונפשו משאול תציל. והוא מכוון לדברי של"ה הקדוש שער האותיות ד"א לפרש הכתוב (איכה ד' י') ידי נשים רחמניות בשלו ילדיהן, מאחר שיש לנשים רחמנות שלא להכות הילדים כדי לחנכם למצות על כן בשלו ילדיהן, חשיב כאילו המיתום ובישלוש משום שצריך ליסרם לחנכם למצות. וכן כתב באזהרות בספר יש נוחלין לפרש הכתוב (תהלים קכ"ח ג') בניך כשתלי זיתים סביב לשלחנך, מה זית זה אין מוציא שמנו אלא על ידי כתישה כך יעשה עם בניו הקטנים עד שיוציא מהם שמן זית זך, ואז יתקיים בו המשך הכתוב כי כן יבורך גבר ירא ה'. ובספר חסידים סי' תקמ"ד כתב המגדל יתומים ורואה בהם תרבות רעה ואומר יתומים הם האיך אכה אותם יצא שכרו בהפסדו ומה שכתוב (איוב כ"ב ט') וזרועות יתומים ידוכא וכתוב (שם ל"א כ"א) אם הניפותי על יתום ידי זהו שמכה אותם על חינום אבל ליסרם כאשר ייסר איש את בנו מצוה להכותם כדי שלא ילכו בדרך רעים אבל לא לנקום כעסו עליהם. ואם אדם רואה שבניו חוטאים או שאר בני אדם לא ישא להם פנים שנאמר (דברים י"ג ט') לא תאבה לו ולא תשמע אליו וכתוב (שם ל"ג ט') האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו וכתוב

חייב, וכן הביא כנה"ג הגב"י חו"מ סי' ח' אות ג', לא כן בת"ח דאורייתא מרתחא ל"י מחמת צער שתלמידו אינו משגיח בלימודו, מ"מ לא יהי' רגיל לעשות כן שלא נאה לחכם לכעוס ולהקפיד כי כעס בחיק כסילים.

פירוש הכתוב חושך שבטו שונא בנו

(ד) ובמדרש רבה שמות א' עה"פ ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה את יעקב איש וביתו באו, הה"ד (משלי י"ג כ"ד) חושך שבטו שונא בנו ואוהבו שחרו מוסר, בנוהג שבעולם אדם שאומר לו חברו פלוני הכה לבנך יורד עמו עד לחייו, ומה ת"ל חושך שבטו שונא בנו ללמדך שכל המונע בנו מן המרדות סוף בא לתרבות רעה ושונאהו, שכן מצינו בישמעאל שהיו לו געגועים על אברהם אביו ולא רידהו ויצא לתרבות רעה ושנאהו והוציאו מביתו ריקם, מה עשה ישמעאל כשהיה בן ט"ו שנה התחיל להביא צלם מן השוק והיה מצחק בו ועובדו כמו שראה מאחרים, מיד אה"כ (בראשית כ"א ט') ותרא שרה את בן הגר המצרית אשר ילדה לאברהם מצחק וגו', ואין מצחק אלא עבודת כוכבים כד"א (שמות ל"ב ו') ויקומו לצחק, מיד אה"כ (בראשית כ"א י') ותאמר לאברהם גרש האמה הזאת ואת בנה שמא ילמד בני אורחותיו, ואה"כ שם וירע הדבר מאד בעיני אברהם וגו' על שיצא לתרבות רעה, ויאמר אלקים אל אברהם אל ירע בעיניך וגו', מכאן אתה למד שהי' אברהם טפל לשרה בנביאות, ואה"כ וישכם אברהם בבוקר ויקח לחם וחמת מים ללמדך שהי' שונא לישמעאל על שיצא לתרבות רעה, ושלחו הוא ואמו הגר ריקם וטרדו מביתו על כך, וכי תעלה על דעתך שאברהם שכתוב בו ואברם כבד מאד במקנה וגו', הי' משלח אשתו ובנו מביתו ריקם בלא כסות ובלא מחי', אלא ללמדך כיון שיצא לתרבות רעה לא נפנה עליו, מה הי' סופו כשגרשו ישב בפרשת דרכים והי' מלסטם את הבריות שנאמר (בראשית ט"ז י"ב) והוא יהי' פרא אדם, ואה"כ (בראשית כ"ה כ"ח) ויאהב

וכן נמצא בשו"ת הלק"ט ח"א סי' קכ"ה מאחר שיש שחזור למוטב במעט אסור להוסיף להכותו לכך ראוי להעמיד בית דין במלמדים המכים את התלמידים יותר מדאי. וע"ע בשדי חמד כללים מערכת ו' כלל כ"ו אות י"ד שהאריך לבאר היטב צדדי ההיתר והאיסור לענין הכאה לקטן בכדי ללמדו תורה ומצות עש"ה.

שלא להפחיד התלמידים שיכה אותם

(ז) ובספר הברית ח"ב מאמר י"ג כתב שאם האב מוסיף להכות בנו מכה רבה וכל שכן מכת אכזרי יש בו חטא גדול כי דבר פשוט הוא שאסור לאב לצער ולהקניט את בנו, וכן אסור למלמד לצער ולהכאיב את תלמידו לשוא. ובמעשה אברהם חו"מ סי' כ"ה הביא משו"ת קרית חנה סי' כ"ב לדקדק מלשון הש"ס האב המכה את בנו והרב הרודה את תלמידו לחלק בין אב שרשאי להכות את בנו לחנכו בדרך ישר אפילו בהכאה גדולה, לבין מלמד שאינו רשאי להכות אלא רק לרדות ברצועה קטנה לעת הצורך, והוא דבר מוסכם מכל הפוסקים. ובפלא יועץ ערך הכאה הוסיף שאף לבניו ותלמידיו לא הותרה הרצועה להכותם שלא כדין כשאין חמס בכפיהם, אלא רק אם צריך מותר להכות בנחת בלי כעס. וראיתי בשו"ת אגרות משה יו"ד ח"ד סי' ל' שכתב שפשוט לו שבמקל ושאר דבר שאפשר שיחלה התינוק כשמכים בו מכה גדולה בכח אסור למלמד להכות בו תלמידו אפילו הכאה קלה, וגם לא להפחידם שיכה אותם בזה, ולכן אסור למלמד להחזיק מקל ביד אלא צריך שיהי' מוכן אצלו רק רצועה קטנה שהתירו לאב ומלמד להכות בה תלמידים כשיפשעו ולא ילמדו כראוי כמ"ש הרמב"ם פ"ב מהל' ת"ת ה"ב. ולפי שו"ע הרב המכה במקל עובר בלאו של חובל חבירו, שהכוונה אף שיכה במקל מכה קלה, כי מאחר שאסור לו להכותו במקל הרי הוא כמו שמכה סתם לישראל שעובר בלאו, אפילו במכה קלה שלא הזיקו כלל, כי באמת מכה אכזרית אסור

(תהלים ט"ו ג') וחרפה לא נשא על קרובו פי' כמו (בראשית נ' י"ד) שא נא פשע אחיך, וכתוב (ש"ב ג' כ"ט) יחולו על ראש יואב ואל כל בית אביו, וכתוב (ויקרא כ' ה') ושמתי אני את פני באיש ההוא ובמשפחתו ותרגום ובסעודה, והקב"ה מחזיק לו טובה ושכרו גדול שיצא ונלחם עמו והוא נוצחו ואינו מחניף.

אופן הכאת התלמיד במשנת ההלכה

(ו) וכן נפסק בשו"ע יו"ד סי' רמ"ה ס"י לא יכה אותו המלמד מכת אויב מוסר אכזרי לא בשוטים ולא במקל אלא ברצועה קטנה. וכן מבואר בלבוש שם סעיף י' המלמד יכה את התינוקות להטיל עליהם אימה ויתנו לבם יותר ולא יכה אותם מכת אויב מוסר אכזרי שבזה מסתתם שכלם ומבלבל דעתם, לפיכך לא יכה אותם לא בשוטים ולא במקל אלא ברצועה קטנה. וזהו תואם לדברי הרמ"א חו"מ סי' תכ"א סי"ג בשם תה"ד סי' רי"ח מי שהוא תחת רשותו ורואה בו שהוא עושה דבר עבירה רשאי להכותו וליסרו כדי להפרישו מאיסור. וכתב בשו"ע הרב הל' ת"ת פ"א סי"ג תינוק שאינו רוצה לקרות לא יכה אותו המלמד מכת אכזרי לפיכך לא יכהו בשוטים ולא במקל אלא ברצועה קטנה, אם קורא קורא ואם אינו קורא בהכאה זו יהי' יושב כך עם חביריו להיות להם לחברה וסופו אפשר יתן לבו, ומלמד תינוקות החובט יותר מדאי מעבירים אותו, והוא עובר בלא תעשה כי מאחר שמכה שלא ברשות הרי זה כמכה אחד משאר ישראל. וכן כתב בסוגריים בשו"ע הרב חו"מ הל' נזקי גף ונפש ס"ד מותר להכות בניו הקטנים אפילו שלא בשביל חינוך תורה ומצות אלא כדי להדריכם בדרך ארץ הואיל ומתכוין לטובתם, וטובתם מוטלת עליו שהם ברשותו. ואם אין בניו שומעים בקולו מותר להכותם אפילו לטובת עצמו ולא לטובתם כי יכול הוא לכופם שישמעו בקולו כמצווה עליהם, אבל אם שומעים בקולו אסור להכותם שלא לטובתם כמו שאסור להכות את אחרים.

מאד שלא להשניא ולהכביד עליהם את הלימוד. ואף שפעמים בשעת הצורך צריך ליתן מכה קלה להביא תלמיד ללימוד והנהגה טובה, ולא חלילה מתוך כעס ורוגז אלא מתוך כוונה רצויה, מ"מ צריך תמיד לחשוב ולהבחין שלא ליתן מכה כאובה ביד חזקה אלא מאד בשיקול הדעת בעת רוגע. ויש לזהר בזה ביותר כי המכה קטן שלא כהלכה עובר באיסור תורה כמו המכה את הגדול, וכל המרים יד על ישראל נקרא רשע, והסוטר כאלו הכה השכינה. והוא שאמר שלמה המלך (משלי י"ג כ"ד) חושך שבטו שונא בנו ואוהבו שחרו מוסר, ובדרך צחות יש לומר שלא יהי' בכלל (ש"ב כ"ב ל"ה) מלמד ידי למלחמה ונחת קשת נחושה זרועתי.

יסוד מוסר וכלל גדול בעניני חינוך

ושמעתי כלל גדול ויסוד מוסר בחינוך בשם הרה"ק מקלויזנבורג זצ"ל לפרש פרשת סורר ומורה בדרך מוסר נפלא, וכן לענין שמאל דוחה וימין מקרבת. הכתוב אומר (דברים כ"א י"ח) כי יהי' לאיש בן סורר ומורה איננו שומע בקול אביו ובקול אמו ויסרו אותו ולא ישמע אליהם. פירש 'כי יהי' לאיש' וכי יתכן מציאות כזו לאדם שהוא ירא ה' שיהי' לו 'בן סורר ומורה' רח"ל, אלא הסיבה היא 'איננו שומע בקול אביו', הילד אינו רואה שום דוגמא של אבא הלומד תורה ומתפלל כראוי, 'ובקול אמו' הוא אינו רואה אמא כשרה המתפללת ואומרת תהלים, אלא 'ויסרו אותו' רק מכאיבים לו בהתראות ויסורים, אבל אינו מרגיש שום חמימות בבית, אז אינו פלא כי 'ולא ישמע אליהם', ודפח"ח. וממנו ילמדו הדרכה לחיי היום יום, כי מלבד שצריך להתפלל הרבה ולשפוך שיחו להשי"ת שיזכה לבנים טובים ודורות ישרים, הנה הלימוד הכי גדול הוא להיות דוגמא טובה לבניו, בכדי להשריש בהם אהבת תורה ויראת שמים.

גם בשבט ורצועה. דומה לזה כתב בשו"ת משנה הלכות חט"ז סי' נ"ח להוכיח מש"ס שיש לבדוק היטב שלא להכות בסתם אלא להבחין אם מכה לטובתו לחנכו או לשכך כעסו, ולא להזניח הענין שלא לבוא לידי הכאה בעלמא מתוך כעס וחימה. וע"ע בשו"ת מהרי"א אסאד סי' רמ"ט, ושו"ת וישב משה ח"ב סי' ז', ושו"ת חקקי לב סי' י"ט, ושו"ת שלמת חיים סי' שנ"ב, ושו"ת מנחת יצחק ח"ג סי' ק"ה, ושו"ת שבט הקהתי ח"ג סי' שי"ט, ושו"ת ויברך דוד ח"ב סי' קנ"א, וחינוך ישראל פ"ו סי' א', ואבני זכרון ח"ב פ"ח.

המורם מכל האמור הלכה למעשה

היוצא להלכה: דבר פשוט הוא שבעניני חינוך צריך לשקול מעשיו ודיבוריו מאד הן אב לבנו והן מלמד לתלמידו כי בידו לקרב ולרחק, לבנות או חלילה להרוס לדורי דורות. על כן יתן האדם לנפשו שיסוד כל התורה כולה וקיום עם ישראל תלוי בחינוך, להדריך בניו ובנותיו בדרך מוסר ויראת שמים בכל דרכיו והנהגותיו. ודבר זה מוטל חובה על ההורים עצמם ולא על המלמדים בלבד, בכדי לקיים שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמך, כי לאמיתו של דבר המלמדים הם רק שלוחם ללמד עם בניהם תורה והשקפה ולחנכם למצות. והלכה היא שתלמיד שאינו רוצה להקשיב וללמוד לא יכה אותו המלמד מכת אכזרי לא בשוטים ולא במקל אלא ברצועה קטנה, ומלמד תשב"ר שמקניט או חובט יותר מדאי צריך להעביר אותו ממשרתו. ובכלל זה שאין לחנך ברגזנות וכעס ולא להטיל פחד ואימה על התלמידים אף שצריך להיות משמעת ותקיפות, אלא לקנות לב התלמידים בצורה מושכת בקירוב ואהבה וסבלנות, ולהשריש בהם אמונה טהורה, ולעורר לבם לתורה ועבודת ה' בחשוקת, וגם להחדיר בהם מדות טובות ודרך ארץ. והדרך היחידה למשוך לבם לתורה היא בקירוב ועידוד ומחמאות על לימודם והנהגתם, וליזהר